

ZİMBABVE'DE YATIRIM İMKANLARI VE SU KAYNAKLARINA İLİŞKİN RAPOR

1. ZİMBABVE EKONOMİSİ

Zimbabve ekonomisi, yapısal problemler (altyapı eksiklikleri, elektrik kesintileri ve yolsuzluk), düzenleyici eksiklikler, büyük oranda sanayisizleşme ve kullanılan eski teknoloji, sürdürülemeyen dış borç yükü, likidite zorlukları ve siyasi belirsizlik gibi nedenlerle kırılan bir yapıya sahiptir.

Zimbabve Merkez Bankası'nın bütçe açığını kapatmak için 2009 yılına kadar düzenli olarak para basmaya devam etmesi sonucunda ülkede hiperenflasyon yaşanmıştır. 2009 başında yapılan düzenlemeyle Zimbabve Doları tedavülden kaldırılmış ve Zimbabve'de çoğunlukla ABD Doları olmak üzere Güney Afrika Rand'ı ve Botsvana Pula'sının kullanılmasına izin verilmiştir.

Zimbabve içinde bulunduğu ekonomik ve mali sorunlar sebebiyle uzun yıllardan beri IMF'nin programlarını takip etmektedir. Yabancı yatırım çok sınırlı kalmaktadır. 2014 yılının ilk on ayında Zimbabve'ye gelen doğrudan yabancı yatırım (FDI) geçen yıla göre % 53 oranında düşerek 150 milyon ABD Doları civarında gerçekleşmiştir.

2007'de çıkartılan Yerileştirme Yasası (Indigenisation and Economic Empowerment Act) yabancı kökenli firmaların % 51'ini yerli Zimbabveliler'e devrini öngörmektedir. 500 bin dolardan fazla sermayesi bulunan firmaların tabi olduğu söz konusu yasanın getirdiği kısıtlamalar pek çok yabancı firmayı ülkeye yatırım yapmaktan alıkoymaktadır. Dünya Bankası'nın ülkelerde iş yapma kolaylığına ilişkin yayınladığı raporda, Zimbabve 2014 yılı sıralamasına göre 189 ülkede arasından 171. sırada yer almıştır.

Yerileştirme Yasası'nın açıklığa kavuşturulması veya değiştirilmesi yönünde son zamanlarda oluşan yatırımcı çevrelerden ve uluslararası toplumdan gelen baskılar çerçevesinde Zimbabve Hükümeti, Yerileştirme ve Yetkilendirme Bakanlığı'nın Yerileştirme Mevzuatı (Indigenisation and Economic Empowerment Laws) çerçevesindeki yeterlilik belgesini onaylamadaki merkezi rolünü kaldırmış ve yatırımcıların ilgili bakanlıklar ile müzakere edip yatırım yeterlilik belgesini temin etmesine olanak tanıyan düzenleme getirmiştir. Bu düzenleme söz konusu yasada bir yumuşama olarak değerlendirilirken yabancı yatırımlarda geçerli olacak yerli/yabancı hisse oranının önümüzdeki dönemde madencilik alanında düşük olmakla birlikte diğer alanlarda kaldırılması veya değiştirilmesi ihtimal dahilindedir.

Zimbabve'nin 2014 yılı ihracat-ithalat kalemlerine bakıldığında ihracat rakamı 3,06 milyar ABD Doları ve ithalat rakamı 6,37 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Başlıca ihraç malları, tütün, altın, platin, elmas, demir cevheri alaşımları, pamuk, tekstil ve giyimdir. Zimbabve'nin başlıca ihracat ortakları, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mozambik, Belçika ve Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Başlıca ithalat kalemleri makine ve ulaşım araçları, kimya, petrol ve ürünleri, elektrik, gıda ürünleri olmakla birlikte ithalat ortaklarını ise, Güney Afrika ve Çin Halk Cumhuriyeti oluşturmaktadır. Zimbabve ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin çoğunu ithal

etmektedir. Son yıllarda Rusya'nın da Zimbabve'de başta madencilik olmak üzere tarım sektöründe de işbirliğini geliştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Ayrıca, AB'nin 2002 yılından itibaren Zimbabve'ye uyguladığı ekonomik ve ticari yaptırımlar da 2014 Kasım ayında kaldırılmış, 2015 Şubat ayında imzalanan Mutabakat Zaptı ile AB'nin tarım ve sağlık sektörüne öncelik verilmek üzere, Zimbabve'ye yaptırımlardan sonra ilk defa doğrudan 234 milyon Avro kalkınma yardımı yapması öngörülmektedir.

2. YATIRIM İMKANLARI

Zimbabve'de başta madencilik olmak üzere, altyapı, enerji, tarım, agro-processing, turizm, sağlık, giyim ve tekstil imalat, konut, bilgi ve iletişim teknolojileri (ICT) alanlarında birçok yatırım imkanı mevcuttur.

Söz konusu alanlardaki yatırım imkanlarına ilişkin derlenen bilgiler izleyen maddelerde sunulmuştur.

2.1 Madencilik

Zimbabve madeni kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Ülkenin % 60'a yakını dünyaca bilinen ve zengin mineral çeşitliliği bulunan tarihi/antik kayalardan oluşmaktadır. 40 fazla minerali bulunan Zimbabve'de başlıca altın, temel metaller (Nikel, Bakır, Çinko vb.) ile endüstriyel mineraller (kireçtaşı, fosfatlar, kil, dolomit vb.) öne çıkmaktadır. Zimbabve dünyada ikinci plantinyum rezervine sahiptir.

Zimbabve'de 45.000'den fazla küçük veya orta ölçekte maden işletmesi vardır. Madencilik alanı ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasına % 4, istihdamına % 4,5 katkı sağlamakta ve dış ticaretin de üçte birini oluşturmaktadır.

Ülkede bulunan başlıca minerallere ilişkin tahmini rezerv tablosu aşağıda sunulmuştur.

Mineral	Tahmin Edilen Kaynak	Güncel Yıllık Çıkarma Oram
Altın	13 milyon ton	20 ton
Platinyum	2.8 milyar ton	2.4 milyon ton
Kromit (Great Dyke)	930 milyon ton	700 000 ton
Nikel	4.5 milyon ton	9 000 ton
Kömür	26 milyar ton	4,8 milyon ton
Elmaslar	16,5 milyon ton	Başlangıç
Demir Cevheri	30 milyar ton	300 000 ton
Bakır	5,2 milyon ton	

Kömür yataklarındaki Methan gazı	Sahra altı Afrika'da bilinen en büyük rezerv	
----------------------------------	--	--

Km²'de 6 kg altın çıktığı tahmin edilen Zimbabve, bu oran ile dünyanın en verimli altın madenlerine sahiptir. Zimbabve'de mevcut altın rezervin % 25'inde aktif üretim yapılmaktadır. Yeni kaynakların keşfedilmesi ve üretime geçecek altın maden yatakları açısından Zimbabve, geniş yatırım imkanları sunmaktadır. Bu alanda mevcut şirketlerin canlandırılması veya yeni maden şirketlerinin kurulması gibi imkanlar bulunmaktadır.

Zimbabve'nin Great Dyke bölgesinde bol miktarda bulunan ve çıkarılan Plantin Grup Metalleri (PGMs) % 61 Platin % 14 Paladyum, % 14 Nikel, % 5 Rodyum % 3 Altın, % 3 ise Rutenyum, İridyum, Bakır, Kobalt, Gümüş ve Osmidyum'dan oluşmaktadır.

Murowa, Ranch nehri ve Zvishavane ve Beitbridge yakınlarında 16,5 milyon ton elmas rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir.

Ülkede bulunan mineraller ve sunduğu yatırım fırsatlarına ilişkin özet tablo aşağıda sunulmuştur.

Yatırım fırsatı	Mineral	Endüstri
Maden çıkarma	Altın, kömür, , coal bed-methane, Krom, siyah granit, elmaslar, lityum & nikel	Yeni proje geliştirme Kapalı madenlerin canlandırılması ve varolan madenlere ortaklık
Katma Değer Ekleme	Lityum	Lityum kimyasalları Lityum bataryaları
	Kireçtaşı	Çimento
	Altın	Kuyumculuk
	Siyah granit	Yapı endüstrisi
	Elmas	Kesme ve parlatma Kuyumculuk
	Demir cevheri	Çelik üretimi
	Kömür	Kömürü sıvı yakıtı çevirme Elektrik üretimi Çimento ve tuğla üretimi (kömür külünü kullanarak) Gübre üretimi

	Fosfat Kömür yataklarındaki Methan gazı	Gübre üretimi
	Platinyum	Rafineri

2.2 Tarım

Tarım, ülke GSMH'nin % 15,5 katkı sağlayan ve ekonomi ve istihdam açısından Zimbabve'nin önemli bir sektörüdür. Tarımda makineleşme, ihracat için mahsul veya stratejik mahsullerin üretilmesi, bahçe bitkileri, tarım ekipmanlarının yenilenmesi ve hayvancılık öne çıkan alanlardır.

Ana yiyecek mahsulleri mısır, küçük hububatlar, yerfıstığı ve fasulyedir. Tütün, pamuk, şeker kamışı, soya fasülyesi bahçe bitkileri ise başlıca ihracat mahsulleridir. Ülkede ayrıca kahve, çay ve ayçiçeği de üretilmektedir.

Tarım alanında önemli yatırım fırsatları ise;

- Mevcut tarım şirketleriyle özel sermaye ortaklığı, çiftlik teknolojisi ve tarım makineleri
- Katma değer ekleme, agro-processing, pamuk ve tütün işleme, bahçe ürünlerinin ihracatı vb.
- Kereste işleme,
- Tarım altyapı gelişimi (sulama, borulama, depolama ve dağıtım tesisleri, barajlar, kanallar vb.)

2.3 Altyapı ve Ulaşım

Bir zamanlar Rodezya dönemindeki (1980'lere kadar) hayli yüksek ve üstün durumda bulunan altyapının yıllarca ihmal edilmesi ve yenilenmemesi sonucunda, günümüz Zimbabve'sinde başta karayolu olmak üzere yol, demiryolu ağı ve hava ulaşımı alanlarında önemli yatırım fırsatları bulunmaktadır. Zimbabve, merkezi coğrafi konumu itibariyle, Güney Afrika bölgesinde eskimiş de olsa sahip olduğu geniş yol ve demiryolu ağı ile öne çıkmaktadır

Demiryolu

Zimbabve TAZARA demir yolu ağı ile 15 SADC ülkesini Doğu Afrika'ya bağlayan. toplam 3077 km demir yolu ağına sahiptir.

Yatırım fırsatları

- Mevcut demiryolu ağının rehabilitasyonu- haberleşme sinyalizasyon ve takip sistemi kurulması
- Eski lokomotif, yolcu vagonları ve yük vagonlarının yenilenmesi,
- Demiryolu ağı ve altyapı genişletme programı (Zambiya) gibi çeşitli yeni bağlantıların yapılması,
- Harare, Nyamapanda ve Tete'yi bağlayan Mazoe demiryolu hattının inşası
- Şehirlerarası demiryolu seferleri konulması düşünülebilir.

Karayolları rehabilitasyon, genişletme ve yatırım fırsatları

- 88 100 km yol ağına sahip Zimbabve'de bu yol ağının sadece 17 400 km'si asfalt yoldur. Çogu orta standartlarda bulunan ve tek şerit olan asfalt yollar ücretlidir.
- Beitbridge-Harare-Chirundu (935km) yolunun yolunun çift şerit yapılması,
- Kentsel ve kırsal kesimlerdeki mevcut yol ağlarının ve köprülerin rehabilitasyonu ve bakımı,
- Harare-Mutare-Beira (Mozambik) ve Harare-Nyamapanda-Changara koridorlarının geliştirilmesi,
- Ücretli geçiş gişelerini inşası ve sisteminin kurulması gibi yatırım imkanları bulunmaktadır.

Uluslararası Havalimanı

Zimbabve, Harare, Bulawayo Joshua Mqabuko Nkomo ve Victoria Falls Uluslararası Havalimanı olmak üzere üç uluslararası havalimanına sahiptir. Harare Havalimanı Afrika'nın en uzun ikinci pistine sahip, ulaşım açısından stratejik bir konumdadır. Diğer ciddi turist çeken bir merkez olarak British Airways ve South Africa Airways'in de uçuşları olan Viktorya Şelaleri havaalanının pist ve terminal binaları Çin firması tarafından modernize edilmektedir.

Yatırım fırsatları

- THY'nin, Emirates Havayolları gibi Lusaka veya Maputo bağlantılı uçuşlara başlaması
- Sermaye stratejik ortaklığı, ulusal havayollarının rehabilitasyonu ve etkili yönetimi
- JM Nkomo (Bulawayo) havalimanının tamamlanması,
- Masvingo ve diğer havalimanlarında yeni terminal inşası ve pist genişlemesi gibi yatırım imkanları akla gelmektedir.

2.4 İmalat Sektörü

Zimbabve imalat sanayi çeşitliliği ve güçlü büyüme potansiyeli ile geniş fırsatlar sunmaktadır. Önemli miktarda pamuk üreten Zimbabve'de özellikle tekstil ve giyim alanı öne çıkmaktadır.

Önemli yatırım fırsatları

Fırsatlar

Alt-sektör	
Tekstil ve Giyim	Pamuk işleme, iplikçilik, dokuma, tekstik terbiyesi ve örme ürünler
Agro-processing	Et ürünleri işleme, tarımsal ürünlerin konservesi, şeker öğütme, sigara yapımı
Ahşap ve Mobilya	Mobilya ve kağıt ürünleri üretimi
Kimyasallar ve eczacılık	İlaç ve endüstriyel kimyasallar
Metaller ve metal işleme sanayileri katma değer ekleme	Yapı ve inşaat, çelik tabanlı mobilya, motorlu taşıtlar, demiryolu vagonları, tarım ekipman ve aletler

2.5 Enerji

Enerji alanında arz açığı bulunan Zimbabve’de sıklıkla elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Mevcut enerji talebi 2200 MW iken enerji açığı ise 1350 MW’dır. Kariba Hidroelektrik santrali, Hwange, Bulawayo, Munyati ve Harare termik santralleri başlıca elektrik kaynaklarıdır. Zimbabve ayrıca Zambiya ve Mozambik’ten elektrik satın alınmaktadır.

Yatırım fırsatları

- Küçük termik santrallerin rehabilitasyonu (Harare, Munyati and Bulawayo)
- Kariba barajının genişlemesi(300MW)
- Hwange genişletilmesi projesi (600MW)
- Gokwe kuzey termik projesi (1400MW)
- Batoka hidro projesi (1600MW)
- Kömür yataklarındaki metan gazı (300MW)
- Merkezi aktarım koridoru projesi
- Yenilenebilir enerji – güneş ve mini hidro enerji tesisleri, biyogaz enerjisi.

Sıvı/akıcı sektör yatırım fırsatları

- Feruka-Mutare’dan geçen Beira-Harare arası ikinci boru hattının inşası
- Harare Uluslararası Havalimanı’nda JetA1 dağıtma işletmesi inşası

2.6 Turizm

Viktorya Şelaleri başta olmak üzere Kariba gölü ve Hwange, Gweru, Mana, Great Zimbabve vb. gibi milli parklarıyla Zimbabve, giderek birçok turistin ziyaret ettiği bir ülke konumunda olup, ülke içi yüksek güvenlik standartları ile de çevre ülkelere göre hayli avantajlı durumdadır. Zimbabve Hükümeti, ekonomik büyüme ve kalkınma açısından turizm sektörüne stratejik önem vermektedir. Zimbabve’de büyüyen önemli bir sektör olmakla beraber, işletmecilik ve alt yapı açısından yıllar içinde yetersiz duruma düşmüş bulunan turizm sektörü yatırımcılar açısından değerlendirilebilecek alanlardan biridir.

Yatırım fırsatları

- Konaklama alanında ortak girişim fırsatları (hotel, pansiyon vb.), catering endüstrisi, servis ve diğer hizmetler vb.
- Ekoturizm

2.7 Diğer Sektörler

Başta konut ve inşaa olmak üzere finansal sektör, içme suyu ve sanitasyon, bilişim, haberleşme ve teknoloji, basın ve reklamcılık gibi alanlar yatırım yapılabilecek diğer sektörlerdir.

Zimbabve’de yapılacak yatırımlara ilişkin bilgi alınabilecek ilgili kurumlar

- 1- Zimbabve Yatırım Kurumu <http://www.investzim.com/>
- 2- Zimbabve Vergi Kurumu <http://www.zimra.co.zw/>
- 3- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı www.miiit.gov.zw
- 4- Zimtrade www.zimtrade.co.zw
- 5- Zimbabve Merkez Bankası www.rbz.co.zw/
- 6- Zimbabve Turizm Kurumu www.zimbabwetourism.co.zw
- 7- Zimbabve Sanayi Konfederasyonu www.chamberofminesofzimbabwe.com
- 8- Zimbabve Ulusal Ticaret Odası www.czi.co.zw
- 9- Zimbabve Madencilik Odası www.chamberofminesofzimbabwe.com
- 10- Zimbabve Standartlar Birliğı <http://www.saz.org.zw/>
- 11- Harare Ticaret Odası <http://www.hcczim.com/>
- 12- Zimbabve İstatistik Kurumu <http://www.zimstat.co.zw/>
- 13- Zimbabve’de işe başlama, şirket kurma ve yasal prosedürlere ilişkin Dünya Bankası tarafından hazırlanan rapor;

<http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/zimbabwe/starting-a-business/>

3. SU KAYNAKLARI

Zimbabve subtropikal ve yarı kurak iklime sahip bir ülkedir. Yıllık ortalama yağışı miktarı 657 mm olmakla birlikte ülkenin yüksek doğu kesimlerinde ortalama yıllık yağış miktarı 1000 mm alçak doğu kesimlerinde ise yıllık 300-450 mm olabilmektedir. Buharlaşma ülke genelinde daha az değişkenlik göstermektedir. Zimbabve'nin yüksek doğu kesimlerinde yıllık ortalama buharlaşma miktarı 1400 mm, alçak güney kesimlerinde ise yıllık ortalama 2200 mm olarak gerçekleşebilmektedir. Zimbabve tarımda ihtiyaç duyduğu sulamanın % 37'sini yağışlardan karşılamaktadır. Ülkenin yağış biçiminin yetersizliği, düzensizliği ve güvenilmezliği nedeniyle Zimbabve'de başarılı bir tarım için tam zamanlı tamamlayıcı tarım sulaması gereklidir.

Zimbabve, Afrika'daki Hint Okyanusu'na dökülen nehirler arasında büyüklük sıralamasında sırasıyla ilk iki sırada yer alan ve Mozambik'e akan kuzeyinde Zambezi güneyinde Limpopo uluslararası nehirleriyle sınırlandırılmıştır. Zimbabve'nin başlıca ana nehirleri ise Save, Runde, Mzingwane, Gwayi, Sanyati, Manyame and Mazowe'dir. Save, Runde haricindeki diğer nehirler Zambezi veya Limpopo nehirlerini beslemektedir.

Munyati, Manyame, Mazowe, Save ve Runde ana nehirleri dışında Kasım ayından Nisan ayına kadar devam eden yağışlı sezondan sonra özellikle ülkenin daha kurak bölümlerindeki birçok nehir kurumaktadır. Kurak geçen sezonlarda, bazı ana nehirler bile Ağustos-Kasım ayları arasında kuru kalmaktadır. Ülke genelinde birçok barajı bulunan Zimbabve'de, küçük barajlar genelde ticari çiftlikler ve kırsal kesim tarafından kullanılırken büyük barajlar ana şehirlere su sağlama, tarım sulama ve enerji amacıyla kullanılmaktadır.

Zimbabve'nin toplam yenilenebilir su kaynakları yaklaşık 20 km³ 'dür. 6 km³ yer altı suyuna sahip olan Zimbabve'nin yıllık yaklaşık 5,8 km³'lük su kıtlığı (water shortage) bulunmaktadır. Ülkenin yıllık su akış miktarından faydalanma oranı ise % 22'dir. Ülke genelinde yayılmış birçok su kuyusu bulunan Zimbabve'de, küçük, sığ, düşük verimli kuyular köylerde ve şehirlerde içme suyu olarak kullanılırken, büyük, derin ve yüksek verimli kuyular ticari çiftliklerde ve tarım sulamada kullanılmaktadır. Zimbabve'de bazı bölgelerindeki su kaynaklarında yerel kirlenme olmakla birlikte genel itibarıyla yüzey ve yeraltı su kaynakları iyi kalitededir.